

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА І ТРАНСВЕРСАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА У СИСТЕМІ КООРДИНАТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Кірдан О. Л.

ВСТУП

У системі координат інноваційного розвитку освіти академічна культура викладача закладу вищої освіти виступає як базовий інституційний та особистісний імператив, що безпосередньо визначає якість освітньої діяльності та конкурентоспроможність випускників на сучасному глобалізованому ринку праці. Академічна доброчесність, будучи етико-правовим ядром цієї культури, не може розглядатися виключно через призму формальних заборон чи використання антиплагіатного програмного забезпечення. Це глибоко усвідомлена система цінностей, що визначає довіру суспільства до результатів наукових досліджень та здобутих освітніх ступенів.

У вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі та практичному досвіді закладів вищої освіти України успішно завершено етап первинного нормативно-правового оформлення інституту академічної доброчесності. Наступним стратегічним кроком в умовах інноваційного розвитку має стати перехід до розбудови сталої, органічної культури академічної чесності на рівні кожного окремого факультету, кафедри та академічної групи, базованому на імплементації положень Закону України «Про академічну доброчесність» (2025 р.). Провідна роль у цьому процесі належить викладачу закладу вищої освіти. Тільки за умови консолідованої взаємодії всіх учасників освітнього процесу та перетворення академічної доброчесності на внутрішню потребу особистості можливо забезпечити справжню інноваційну модернізацію та високу якість вітчизняної вищої освіти.

1. Трансверсальна компетентність викладача у сучасному науковому дискурсі

Проблема трансверсальної компетентності викладача нині перебуває у колі наукових інтересів дослідників. Матеріали наукових студій мають вагомий потенціал для багатовекторного вивчення процесу формування та розвитку трансверсальної компетентності викладача. Оскільки наукові праці українських та зарубіжних науковців віддзеркалюють результати дослідницького пошуку,

вивчення їх змістового наповнення уможливить не лише узагальнення наукових здобутків і перспектив використання у сучасній теорії і практиці професійної підготовки майбутніх викладачів у закладах вищої освіти, але й визначення пріоритетних напрямів для фокусування подальших наукових досліджень.

Схарактеризуємо основні підходи до визначення поняття «трансверсальна компетентність». У статті Л. Попової¹ схарактеризовано проблему адаптації феномена трансверсальних компетентностей у сучасних світових системах професійної підготовки майбутніх фахівців. Авторкою розглянуто погляди зарубіжних науковців на зміст понять «трансверсальна компетентність», шляхи формування наскрізних компетентностей у процесі підготовки спеціалістів різного фаху в освітніх програмах країн світу. Дослідниця констатує про відсутність єдиного підходу до визначення поняття «трансверсальні компетентності». На основі аналізу міжнародних документів Л. Попова визначає трансверсальні навички та трансверсальні компетенції як необхідні практичні знання, що необхідні для ефективного впровадження в різних ситуаціях, які майбутній фахівець зможе успішно реалізувати в професійних та соціальних середовищах.

У статті «Формування трансверсальних компетентностей у процесі становлення професійної ідентичності майбутнього педагога» Т. Олефіренко та Л. Попова визначили роль трансверсальних компетентностей у сучасних світових системах професійної підготовки майбутніх фахівців крізь призму становлення професійної ідентичності. Визначено, що конкурентоздатність сучасного фахівця залежить від сформованості якості знань, культури спілкування, уміння мислити й діяти відповідно до потреб міжнародного ринку праці. Авторами наголошено, що сучасні заклади вищої освіти України мають створити таке освітнє середовище, де формуватися фахівець з нестандартним мисленням, у якого сформовані трансверсальні компетентності, та здатного забезпечити особистісну трансверсальність – нову історичну форму універсальності в межах глобального світового суспільства².

Нам імпонує наукова праця колективу авторів: О. Семеног, О. Попової, І. Кондрицької у якій, на основі аналізу, узагальнення українських та зарубіжних наукових публікацій аналітичного характеру, термінологічного аналізу окреслено деякі аспекти поняття

¹ Попова Л.М. Еволюція терміна «трансверсальність» у сучасному науковому просторі: зарубіжний досвід. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2022. № 99. С. 52–57. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-99-8>

² Олефіренко Т., Попова Л. Формування трансверсальних компетентностей у процесі становлення професійної ідентичності майбутнього педагога. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2022. № 99. С. 45–51. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-99-7>

«трансверсальні компетентності», узагальнено міжнародний досвід щодо сутності, складників трансверсальних компетентностей, що становить теоретичне підґрунтя партнерської взаємодії викладача і здобувача вищої освіти і значною мірою впливають на успішність професійної діяльності фахівця. Проведений аналіз наукових напрацювань та освітнього досвіду надав науковцям підстави констатувати, що загалом окреслюють поняття «трансверсальні компетентності» як групу компетентностей, що забезпечують перенесення набутих знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості на вирішення ситуацій реального життя та різноманітних професійних ситуацій і сприяють самореалізації особистості у житті і професії. Визначаючи групи трансверсальних компетентностей майбутніх фахівців та викладачів вищої школи, науковці керувались документами ЮНЕСКО та професійним стандартом на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», 3-поміж яких такі, як володіння навичками критичного мислення, комунікативними навичками, здатністю проявляти емпатію, до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, особистісного і професійного розвитку; креативність; діяти на основі етичних міркувань (мотивів); здатність проявляти толерантність³.

Отже, аналіз теоретичних підходів українських та зарубіжних дослідників до вивчення феномена трансверсальної компетентності викладача засвідчує його багатовекторність та відсутність єдиної уніфікованої дефініції в сучасному науковому дискурсі. Проте спільним для більшості наукових розвідок є розуміння трансверсальних компетентностей як наскрізних практичних знань, метакогнітивних здібностей та гнучких навичок, які забезпечують успішне перенесення набутого досвіду в різноманітні професійні й соціальні середовища для розв'язання нестандартних завдань і ситуацій реального життя.

Узагальнення напрацювань науковців (Л. Попової, Т. Олефіренко, О. Семеног, О. Попової, І. Кондрицької) дозволяє виокремити ключові аспекти цього феномена. По-перше, формування трансверсальної компетентності є невіддільним складником становлення професійної ідентичності майбутнього педагога, що безпосередньо впливає на його конкурентоздатність та адаптивність відповідно до вимог міжнародного ринку праці. По-друге, особистісна трансверсальність виступає новою історичною формою універсальності фахівця в умовах глобалізованого суспільства. По-третє, вона становить міцне теоретичне та

³ Семеног О.М., Попова О.А., Кондрицька О. І. Трансверсальні компетентності у вимірах партнерської взаємодії: викладач і здобувач вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2021 Вип. 1(3), С. 111–120. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.17>

практичне підґрунтя для розбудови ефективної партнерської взаємодії між викладачем і здобувачем вищої освіти.

Спираючись на міжнародні документи (зокрема ЮНЕСКО) та Професійний стандарт викладача вищої школи, доцільно структурувати ключові групи трансверсальних компетентностей. Вони охоплюють критичне мислення, розвинені комунікативні навички, емпатію, здатність до пошуку й аналітичного оброблення інформації, прагнення до неперервного особистісно-професійного розвитку, креативність, толерантність, а також готовність діяти на основі сталих етичних міркувань.

Таким чином, вивчення змістового наповнення трансверсальної компетентності уможливорює не лише узагальнення наявних наукових здобутків, а й окреслює пріоритетні напрями для подальших досліджень. Перспективними бачаться розвідки, спрямовані на обґрунтування конкретних педагогічних умов, інноваційних методик та інтегративного освітнього середовища закладів вищої освіти, які забезпечать ефективний розвиток трансверсального потенціалу майбутніх викладачів.

2. Академічна культура викладача у контексті інноваційного розвитку освіти

Трансформаційні процеси, що охопили сучасну світову та вітчизняну систему вищої освіти в першій половині XXI століття, вимагають кардинального переосмислення ролі та функцій ключового суб'єкта освітнього процесу – викладача закладу вищої освіти (ЗВО). У системі координат інноваційного розвитку суспільства, де знання, технології та інтелектуальний капітал стають головними рушійними силами прогресу, традиційні репродуктивні моделі навчання втрачають свою ефективність. Сучасна вища школа потребує викладача-новатора, дослідника спроможного не лише транслювати актуальну наукову інформацію, але й формувати цілісну, критично мислячу та етично зрілу особистість майбутнього фахівця.

Важливим вектором інноваційного розвитку освіти є розбудова дієвої та прозорої системи забезпечення її якості. Якість вищої освіти вже не може вимірюватися виключно формальними показниками (кількістю прослуханих годин, обсягом засвоєних знань чи наявністю публікацій). Вона передусім визначається ціннісними орієнтирами, що закладаються в основу академічної взаємодії. Саме тому фундаментальним базисом інноваційної модернізації вищої школи виступає академічна культура викладача, ядром якої є академічна доброчесність.

Пріоритети та засади дотримання академічної доброчесності у діяльності викладачів та здобувачів вищої освіти визначено у чинних

документах, а саме: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про академічну доброчесність» та ін. Інноваційний розвиток сучасного освітнього простору вимагає не просто технологічних змін, а глибокої трансформації ціннісних орієнтирів усіх учасників освітнього процесу. Провідна роль у цьому процесі належить викладачу як носію та транслятору академічної культури.

Відповідно до рекомендацій Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), «однією з ключових складових внутрішньої системи забезпечення якості у закладах вищої освіти є університетська система забезпечення академічної доброчесності, яка визначає загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення освітньої та наукової діяльності здобувачами вищої освіти і співробітниками університету й створює середовище нульової терпимості до порушень академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин»⁴. Водночас автори «Рекомендацій...» зауважують про складність цього завдання, що «полягає не тільки у подоланні поганих корупційних, плагіатних практик, псевдоавторства інших порушень академічної доброчесності, які укорінилися у вищій освіті України, але й у створенні принципово нового доброчесного середовища, яке допомагає, по-перше, просвітити усю спільноту закладу вищої освіти стосовно значення академічної доброчесності, та, по-друге, переконати людей у її важливості для успішного розвитку закладу вищої освіти й забезпечення якості освіти в цілому»⁵.

В умовах інноваційного розвитку освіти поняття «академічна культура» виходить за межі суто корпоративних правил поведінки в університетському середовищі. Це інтегральне особистісно-професійне утворення, яке відображає систему цінностей, смислів, переконань, етичних норм, стандартів діяльності та поведінки, що поділяються академічною спільнотою і реалізуються викладачами у процесі наукової, педагогічної та соціокультурної взаємодії.

Академічна культура викладача закладу вищої освіти має складну, багаторівневу структуру, до якої входять такі, умовно виокремлені нами, взаємопов'язані компоненти:

1. Ціннісно-орієнтаційний (аксіологічний) компонент: включає глибоке усвідомлення викладачем цінності істини, наукового пошуку, свободи висловлювань, справедливості, чесності, взаємоповаги та академічної свободи.

2. Когнітивний (знансвий) компонент: охоплює систему знань про нормативно-правове регулювання академічної діяльності, правила

⁴ Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо забезпечення академічної доброчесності. Київ : НАЗЯВО, 2020. С. 1.

⁵ Там само

цитування та оформлення наукових праць, види академічної недоброчесності, етичні кодекси університету та світові стандарти наукових досліджень.

Зауважимо, що Закон України «По академічну доброчесність»⁶, введення в дію якого відбудеться 31 липня 2026 року, поширюється на суспільні відносини, що виникають у зв'язку з провадженням академічної діяльності яка охоплює (ст. 2): наукову, науково-педагогічну, педагогічну, викладацьку діяльність; навчальну діяльність здобувачів освіти; освітню діяльність закладів освіти, наукових установ; створення, виконання та оцінювання проєктів у сфері освіти і науки; створення, рецензування, наукове редагування академічних творів; вступні випробування у закладах освіти (наукових установах); проведення олімпіад, турнірів, конкурсів, змагань та інших заходів змагального характеру у сфері освіти і науки та участь у таких заходах; присудження наукових ступенів і ступенів освіти, присвоєння вчених і педагогічних звань, кваліфікаційних категорій, обрання дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України; здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти; атестацію наукових працівників; державну атестацію наукових установ і закладів вищої освіти у частині провадження ними наукової і науково-технічної діяльності; здійснення наукової і науково-технічної експертизи⁷.

Діяльнісно-поведінковий (праксеологічний) компонент: виявляється в безпосередньому дотриманні етичних норм у викладацькій та дослідницькій діяльності, об'єктивному оцінюванні здобувачів вищої освіти, розробці авторських курсів, використанні ліцензійного програмного забезпечення та протидії будь-яким проявам плагіату чи корупції.

Тому, викладачі закладів вищої освіти, науково-педагогічні, наукові працівники, інші особи, які здійснюють викладацьку діяльність, відповідно ст. 5 Закону України «Про академічну доброчесність», зобов'язані знати та неухильно дотримуватися таких правил:

- ставитися з повагою до здобувачів освіти та інших учасників освітнього процесу;
- ґрунтувати власну діяльність на надійних і достовірних даних, що базуються на результатах досліджень та відображають сучасний стан знань з відповідних питань;

⁶Закон України «По академічну доброчесність» (прийнятий 18.12.2025 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> (дата звернення 25.05.2026)

⁷ Там само.

- перевіряти надійність і достовірність інформації, що надається здобувачам освіти та іншим учасникам освітнього процесу;
- чітко окреслювати очікувані результати навчання, встановлювати зрозумілі вимоги до виконання навчальних завдань та мати прозору систему оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, яка базується на чітких оприлюднених критеріях;
- доброчесно оцінювати академічні твори та навчальні роботи здобувачів освіти, переконуватися у відсутності ознак порушення академічної доброчесності;
- власним прикладом сприяти формуванню у здобувачів освіти академічної доброчесності;
- стимулювати та заохочувати здобувачів освіти до дотримання академічної доброчесності;
- вчасно, неупереджено, невибірково реагувати на будь-які прояви порушення академічної доброчесності, припиняти такі порушення, застосовувати до здобувачів освіти заходи реагування на порушення академічної доброчесності у випадках і порядку, визначених цим Законом, спеціальними законами та/або внутрішніми актами⁸.

Особистісно-рефлексивний компонент: передбачає здатність викладача до самооцінки власної діяльності, критичного переосмислення своїх наукових результатів, прагнення до постійного самовдосконалення та готовність нести відповідальність за результати своєї праці.

У системі координат інноваційного розвитку професійна підготовка майбутніх фахівців, здатних дотримуватися норм і правил академічної доброчесності, є не лише запорукою якості вищої освіти, але й потужним чинником її випереджального розвитку. Змінюється сама парадигма діяльності викладача: від транслятора готових знань архітектора освітнього простору, чий особистий приклад доброчесності формує етичний компас майбутніх фахівців.

Проблема формування академічної культури майбутніх викладачів шляхом упровадження теоретичних і практичних надбань і творчого застосування конструктивного вітчизняного досвіду належить до низки актуальних педагогічних проблем сьогодення. Питання формування академічної доброчесності та трансформації академічної культури викладача в умовах інноваційного розвитку вищої школи було предметом досліджень багатьох вітчизняних учених, зокрема: Н. Батечко⁹, Н. Букач¹⁰, Н. Кобрин¹¹, О. Ковальчук¹² та ін. Однак,

⁸ Закон України «Про академічну доброчесність» (прийнятий 18.12.2025 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> (дата звернення 25.05.2026)

⁹ Батечко Н., Михайліченко М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. *Освітологія*. 2019. № 8. С. 26–33.

незважаючи на широке коло досліджень, потребують подальшого аналізу та систематизації питання цілісного формування академічної культури викладачів як фундаментального чинника розвитку внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти у координатах сучасних освітніх інновацій.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО), здатних дотримуватися норм і правил академічної доброчесності, є не лише запорукою якості вищої освіти, але й потужним чинником її сталого інноваційного розвитку. У базових законодавчих документах, таких як Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про академічну доброчесність» чітко акцентовано на формуванні інтелектуального потенціалу та всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства. Внаслідок цього суттєво змінюється і соціально-професійна роль викладача закладу вищої освіти чи вчителя закладу загальної середньої освіти, ключова діяльність яких тепер безпосередньо полягає у забезпеченні та плеканні академічної доброчесності здобувачів у закладах освіти.

У Законі України «Про академічну доброчесність» (2025 р.) визначено такі базові цінності академічної доброчесності:

- чесність суб'єктів академічної діяльності перед собою та іншими особами;
- довіра до результатів академічної діяльності інших осіб, зокрема до того, що ці результати здобуті чесно та з дотриманням відповідних правил і стандартів;
- повага до честі і гідності своєї та інших членів академічної спільноти, цінування різноманіття думок, повага до прав інтелектуальної власності інших осіб;
- справедливість у ставленні суб'єктів академічної діяльності один до одного, зокрема створення справедливих політик закладів освіти, наукових установ, послідовне та неупереджене реагування на порушення академічної доброчесності, доброчесне оцінювання результатів академічної діяльності;
- відповідальність суб'єктів академічної діяльності перед собою, один перед одним і перед суспільством за результати своєї академічної діяльності;

¹⁰ Букач М. М., Жело Х. А. Академічна чесність як основа становлення майбутнього науковця. *Наукові праці. Педагогіка*. 2016. Вип. 269 (257).

¹¹ Кобрин Н. Плагіат не має терміну давності (Василенко М. «Іван Франко: Поступ Ідеї»). *Українська літературна компаративістика*. 2018. Вип. 12. С. 112–120.

¹² Ковальчук О., Потапюк Л. Забезпечення академічної чесності у закордонних вищих навчальних закладах шляхом формування нової академічної культури. *Порівняльна педагогіка*. 2017. № 3. С. 67–75.

- стійкість у доброчесному провадженні своєї академічної діяльності незалежно від зовнішніх і внутрішніх спонукань до порушення академічної доброчесності та від наявності чи відсутності зовнішнього контролю;

- рішучість у формуванні та утвердженні культури академічної доброчесності, сміливість у захисті академічної доброчесності в академічній діяльності¹³.

Значимим є те, що академічна доброчесність за своєю природою є категорією етики. У філософсько-енциклопедичному вимірі категорія «етика» має два ключових значення: по-перше, як наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному житті; по-друге, як сукупність моральних правил та норм поведінки певної професійної спільноти чи класу.

У працях сучасних вітчизняних науковців детально схарактеризовано різні аспекти формування досліджуваного феномену. Зокрема:

У публікації Н. Батечко та М. Михайліченка категорію академічної доброчесності висвітлено крізь призму синергії системного та синергетичного підходів, що виступає потужним теоретико-методологічним підґрунтям явища¹⁴.

М. Букач та Х. Жело здійснюють характеристику академічної чесності у науковому середовищі університетів та аналізують заходи інституційної боротьби з академічним шахрайством¹⁵.

Науковиця Н. Кобрин актуалізує питання про те, що плагіат не має терміну давності, аналізуючи проблеми текстових запозичень у науковому просторі¹⁶.

Дослідниця Б. Гвоздецька на основі соціологічного аналізу виокремлює чинники недоброчесної поведінки студентів, доводячи, що вони мають як загальносуспільний, так і внутрішньоуніверситетський характер¹⁷.

¹³ Закон України «Про академічну доброчесність» (прийнятий 18.12.2025 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> (дата звернення 25.05.2026)

¹⁴ Батечко Н., Михайліченко М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. *Освітологія*. 2019. № 8. С. 26–33.

¹⁵ Букач М. М., Жело Х. А. Академічна чесність як основа становлення майбутнього науковця. *Наукові праці. Педагогіка*. 2016. Вип. 269 (257).

¹⁶ Кобрин Н. Плагіат не має терміну давності (Василенко М. «Іван Франко: Поступ Ідеї»). *Українська літературна компаративістика*. 2018. Вип. 12. С. 112–120.

¹⁷ Гвоздецька Б. Феномен академічної недоброчесності у закладах вищої освіти України та закордоном: чинники та прояви. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 45–51.

Науковці О. Ковальчук та Л. Потапюк фокусують увагу на зарубіжному досвіді побудови нової академічної культури, спрямованої на викорінення хабарництва, списування та плагіату¹⁸.

Дослідниця Т. Михайлова розглядає тонку межу між свідомим плагіатом, науковим недоглядом та ситуацією, коли вчені мислять однаково в межах однієї наукової парадигми¹⁹.

Проблемам експансії плагіату внаслідок викривленого розуміння права на творчість присвячено розвідку О. Рижко²⁰.

Дослідниця Я. Тицька піддає критичному аналізу інститут «академічної відповідальності» та пропонує практичні кроки щодо покращення якості освітнього процесу через призму академічних свобод²¹.

Вагомий внесок у дослідження етичних вимірів проблеми зробила Д. Сопова, яка у низці праць проаналізувала ставлення магістрантів до плагіату, концептуальні засади формування академічної чесності майбутніх учителів²² та експертні методи виявлення неправомірних запозичень²³.

Філософсько-антропологічний зв'язок між «волею до наукової новизни» та внутрішньою неможливістю вчинити плагіат обґрунтував Н. Хамітов²⁴, а масштаби плагіату як загрози національного рівня сформулював Р. Шишка²⁵.

Окрему групу досліджень становлять праці, орієнтовані на виховання культури доброчесності. Зокрема Т. Хвердохліб розглядає академічну доброчесність як органічний складник громадянського виховання, що має закладатися ще на рівнях загальної середньої освіти

¹⁸ Ковальчук О., Потапюк Л. Забезпечення академічної чесності у закордонних вищих навчальних закладах шляхом формування нової академічної культури. *Порівняльна педагогіка*. 2017. № 3. С. 67–75.

¹⁹ Михайлова Т. Плагіат, недогляд чи «науковці мислять однаково»? *Слово і Час*. 2019. № 5. С. 34–42.

²⁰ Рижко О. Експансія плагіату як перверсивне розуміння права на творчість. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. Т. 74. С. 5–14.

²¹ Тицька Я. Академічна доброчесність та академічна відповідальність у забезпеченні якості освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 211–215.

²² Сопова Д. Роль академічної чесності як складової феномену університетської освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 56–63.

²³ Сопова К. Методи виявлення плагіату в наукових публікаціях: судово-експертна практика. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 23. С. 140–152.

²⁴ Хамітов Н. Воля до наукової новизни як умова неможливості плагіату. *Філософська думка*. 2020. № 2. С. 18–25.

²⁵ Шишка Р. Плагіат як національна проблема сучасної науки та освіти. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2021. № 6. С. 12–19.

та розвиватися впродовж усього навчання у ЗВО²⁶. Дослідниця І. Романова визначає практичні шляхи формування культури доброчесності через проєктну діяльність та живий особистий приклад викладача-дослідника²⁷.

Питанням академічної культури дослідника присвячено міжнародну науково-практичну конференцію²⁸ «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід», що відбулася 14–16 травня 2026 року в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Проблемі академічної стійкості педагога як основи забезпечення якості освіти в умовах глобальних викликів, а також як пріоритетної характеристики його професійної культури, показника свободи, честі, гідності та волі, здатності до швидких позитивних перетворень фундаментального рівня присвячено статтю Т. Сорочинської²⁹. Дослідницею доведено, що означена проблема окреслює актуальні аспекти трансформації професійної діяльності освітян, що вимагає поєднання академічної компетентності, професійної життєстійкості та національної відповідальності.

3. Інноваційні форми і методи формування академічної культури майбутніх викладачів в освітньому процесі університету

На основі запропонованої нами у попередньому підрозділі чотириконтентної структури академічної культури майбутніх викладачів та аналізу праць вітчизняних науковців, виокремимо інноваційні форми і методи роботи з майбутніми викладачами.

1. Для формування внутрішньої стійкості, поваги до істини, справедливості та створення середовища нульової терпимості до порушень (ціннісно-орієнтаційний (аксіологічний) компонент).

Дискусійний медіа-клуб «Порушенням академічної доброчесності: дія чи бездіяльність». Методика: Спираючись на статтю 17 Закону України «Про академічну доброчесність», організувати дебати

²⁶ Хвердохліб Т. Академічна доброчесність як складник громадянського виховання здобувачів вищої та загальної середньої освіти. *Новий колегіум*. 2022. № 2. С. 41–48.

²⁷ Романова І. Формування культури академічної доброчесності майбутніх соціальних працівників і педагогів. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2021. № 1. С. 55–62.

²⁸ Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : програма IX Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 травня 2026 року / уклад. О. С. Семеног. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2026. 56 с.

²⁹ Сорочинська Т. Академічна стійкість сучасного педагога як основа забезпечення якості освіти в умовах екзистенційних викликів. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2026. Вип. 6, С. 243–249. <https://doi.org/10.35619/pse.vi6.169>

щодо ознак порушення академічної доброчесності. Майбутні викладачі аналізують складні кейси, де важко чітко розмежувати несвідомий недогляд і навмисну крадіжку ідей. *Результат*: Розвиток академічної культури (етичної чутливості) та розуміння цінності авторського права.

Метод філософсько-антропологічного моделювання «Воля до новизни». Фокус під час проведення навчальних занять доцільно змістити від залякування покараннями, на занурення майбутніх викладачів (аспірантів та магістрантів) у герменевтичний аналіз текстів, де вони мають віднайти власну роль у науці. Акцент зміщується на створення ситуації успіху, радість відкриття, що робить плагіат психологічно неможливим для особистості.

Проект «Кодекс Честі» академічної групи. Проект передбачає спільну законотворчу діяльність на основі базових цінностей Закону України «Про академічну доброчесність». Здобувачі вищої освіти самостійно прописують правила взаємоповаги та справедливості для своєї групи і критерії їх дотримання.

2. Для забезпечення формування когнітивного (знаннєвого) компоненту академічної культури майбутніх викладачів під час навчальних занять із дисципліни «Методологія наукових досліджень та академічна доброчесність» необхідно детально пропрацювати норми Закону України «Про академічну доброчесність» (2025 р.), інструментів верифікації інформації та світових стандартів.

3 цією метою пропонуємо провести **«Юридично-педагогічний квест «Академічний комплаєнс»**. Методика проведення квесту базована на практичній грі за статтями 2 та 5 Закону України «Про академічну доброчесність». Учасники отримують сценарії (наприклад: організація олімпіади, організація конкурсу наукових робіт, рецензування проєктів тощо) і мають визначити, які саме норми закону регулюють ці суспільні відносини.

Кейс-метод «Анатомія текстових запозичень». Використовуючи тезу Н. Кобрин про те, що «плагіат не має терміну давності» здобувачам вищої освіти пропонуються реальні або персоніфіковані історико-наукові кейси для експертного аналізу.

Воркшоп «Аналітично-експертна лінгвістика в освіті». Метою воркшопу є навчити майбутніх викладачів розрізняти технічні збіги від інтелектуального шахрайства (модифікації тексту, синонімізація, перефразовування ШІ тощо), використовуючи сучасні антиплагіатні системи та методи експертного аналізу.

1. Для забезпечення формування діяльнісно-поведінкового (праксеологічного) компоненту академічної культури майбутніх викладачів під час навчальних занять із дисциплін «Методика викладання у закладах вищої освіти», «Актуальні питання навчання та

викладання у ЗВО» та формування навичок прозорого оцінювання, створення авторського контенту та неупередженого реагування на порушення пропонуємо такі інноваційні форми і методи:

Проектна лабораторія майбутнього викладача «Дизайн прозорого оцінювання». Для практичної реалізації вимог ст. 5 Закону України «Про академічну доброчесність» майбутні викладачі розробляють силабус власного курсу, де прописують чіткі критерії оцінювання (рубрики) для завдань, що унеможливають суб'єктивізм.

Ділова гра «Засідання Комісії з академічної доброчесності». Учасники розподіляють ролі (студент-порушник, викладач, який виявив плагіат, незалежний експерт, декан, роботодавець) і моделюють процедуру вчасної, неупередженої та невибіркової реакції на інцидент.

Індивідуальні науково-дослідні завдання (проскти) «Наука без фальсифікації». Майбутні викладачі залучаються до наукових досліджень під керівництвом викладача. Вони проходять увесь цикл: від збору первинних даних (демонструючи їх надійність за ст. 5) до публічного захисту результатів.

Для забезпечення формування особистісно-рефлексивного компоненту академічної культури майбутніх викладачів під час навчальних занять із дисципліни «Методологія наукових досліджень та академічна доброчесність», «Методика викладання у закладах вищої освіти», «Актуальні питання навчання та викладання у ЗВО» рекомендуємо розвивати академічну стійкість. З цією метою пропонуємо:

Тренінг «Академічна стійкість викладача», який включає вправи на розвиток професійної життєстійкості викладача в умовах криз, стрес-тести на здатність протистояти зовнішньому тиску (наприклад, проханням «поставити оцінку по знайомству» чи тиску адміністрації ЗВО) та формування академічної відповідальності.

Метод портфоліо «Дзеркало доброчесності». З цією метою з перших тижнів навчання у закладі вищої освіти майбутній викладач веде рефлексивний щоденник, де фіксує свої труднощі під час написання наукових робіт, аналізує фактори недоброчесної поведінки, описує дієві механізми забезпечення академічної доброчесності.

Зауважимо, що запропоновані нами інноваційні форми і методи формування академічної культури майбутніх викладачів спрацюють лише тоді, коли науково-педагогічні працівники закладу вищої освіти, залучені до викладання, демонструють абсолютну прозорість, відкритість до критики та повагу до думок майбутніх колег.

Для формування академічної культури майбутніх викладачів на інституційному рівні (закладу вищої освіти) необхідно:

1. **Модернізація змісту навчальних дисциплін,** що передбачає включення до робочих програм усіх рівнів вищої освіти обов'язкових

тем або окремих вибіркових (елективних) курсів, присвячених академічному письму, методології наукових досліджень, управлінню інтелектуальною власністю та етиці наукового пошуку.

2. Трансформація методів навчання та оцінювання: відмова від традиційних репродуктивних завдань (написання рефератів, які легко завантажити з Інтернету) на користь інноваційних, ситуаційних, проектних та дослідницьких завдань (Case-study, підготовка грантових заявок, командні проекти, мікровикладання тощо), що вимагають індивідуального творчого підходу і унеможливають плагіат.

3. Репутаційний освітньо-науковий бренд викладача: бездоганне дотримання етичних норм викладачами у власній освітньо-науковій діяльності (об'єктивне оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, наявність якісних публікацій у виданнях, що індексуються у Scopus/WoS, відсутність самоплагиату, відкритість власних дослідницьких даних тощо). Особистий приклад науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти є потужним виховним чинником для майбутніх викладачів.

4. Партнерська взаємодія (педагогіка партнерства): створення на заняттях атмосфери психологічної безпеки, відкритого діалогу та поваги до інтелектуальної власності здобувачів вищої освіти. Коли майбутні викладачі бачить, що його припущення, думки є цінністю для викладача, мотивація до списування чи використання недоброчесних практик суттєво знижується.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання актуальної науково-педагогічної проблеми, що полягає в обґрунтуванні сутності, структури та механізмів формування трансверсальної компетентності й академічної культури викладача в координатах інноваційного розвитку вищої освіти.

Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Концептуалізовано сутність феномена «трансверсальна компетентність викладача» в сучасному науковому дискурсі. Доведено, що за умов відсутності єдиної уніфікованої дефініції, більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників (Л. Попова, Т. Олефіренко, О. Семенов та ін.) розглядають її як багатовекторну систему наскрізних практичних знань, метакогнітивних здібностей та «гнучких» навичок (soft skills). Вона забезпечує ефективне перенесення набутого досвіду в різноманітні професійні й соціальні середовища, виступаючи новою формою особистісної універсальності фахівця в умовах глобалізації та

фундаментом партнерської взаємодії в системі «викладач – здобувач вищої освіти».

2. Визначено структуру ключових груп трансверсальних компетентностей відповідно до міжнародних документів ЮНЕСКО та Професійного стандарту викладача вищої школи. Встановлено, що базовий каркас трансверсальності сучасного викладача утворюють: критичне мислення, розвинена комунікація, емпатія, здатність до аналітичного оброблення різноджерельної інформації, креативність, толерантність, неперервний саморозвиток та готовність діяти виключно на засадах професійної етики.

3. Обґрунтовано роль академічної культури викладача як обов'язкового складника внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти. З'ясовано, що в умовах освітніх трансформацій першої чверті ХХІ століття академічна культура долає межі корпоративних правил і постає як інтегральне особистісно-професійне утворення. Конкретизовано її складну чотирикомпонентну структуру, що охоплює такі взаємопов'язані компоненти ціннісно-орієнтаційний (аксіологічний), когнітивний (знанневий), діяльнісно-поведінковий (праксеологічний) та особистісно-рефлексивний.

4. Систематизовано нормативно-правове та теоретичне підґрунтя розбудови доброчесного освітнього середовища. Особливу увагу зацентовано на імплементації норм Закону України «Про академічну доброчесність» (2025 р., введення в дію – 31.07.2026 р.), який регламентує 7 базових цінностей (чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість, рішучість) та чітко визначає 8 професійних обов'язків викладача як архітектора доброчесного простору та живого етичного прикладу для студентства.

5. Розроблено та класифіковано інноваційні форми і методи формування академічної культури майбутніх викладачів у процесі університетської підготовки відповідно до виокремлених компонентів: для аксіологічного компонента: дискусійний медіа-клуб «Порушенням академічної доброчесності: дія чи бездіяльність», метод філософсько-антропологічного моделювання «Воля до новизни» (герменевтичний аналіз), проєкт «Кодекс Честі»; для когнітивного компонента: юридично-педагогічний квест «Академічний комплаєнс», кейс-метод «Анатомія текстових запозичень», воркшоп «Аналітично-експертна лінгвістика в освіті»; для праксеологічного компонента: проєктна лабораторія «Дизайн прозорого оцінювання», ділова гра «Засідання Комісії з академічної доброчесності», індивідуальні дослідницькі проєкти «Наука без фальсифікації»; для особистісно-рефлексивного компонента: тренінг «Академічна стійкість викладача», метод портфоліо «Дзеркало доброчесності».

6. Визначено інституційні чинники успішної трансформації освітнього простору закладу вищої освіти, серед яких: модернізація змісту дисциплін, перехід від репродуктивних до проєктно-дослідницьких методів навчання, формування репутаційного бренду викладача та практична реалізація принципів педагогіки партнерства.

АНОТАЦІЯ

Характеризовано основні підходи вітчизняних учених до трактування трансверсальних компетентностей як наскрізних практичних знань, метакогнітивних здібностей та гнучких навичок, що забезпечують конкурентоздатність та адаптивність фахівця в умовах глобалізованого суспільства. Структуровано ключові групи трансверсальних умінь на основі документів ЮНЕСКО та Професійного стандарту викладача ЗВО.

Розкрито сутність та архітектуру академічної культури викладача через призму її чотирьох взаємопов'язаних компонентів: аксіологічного, когнітивного, праксеологічного та особистісно-рефлексивного. У світлі нового Закону України «Про академічну доброчесність» (введення в дію – 31 липня 2026 року) деталізовано базові цінності та нормативно визначені правила поведінки суб'єктів академічного процесу.

Наукова новизна та практична значущість дослідження полягають у розробці та систематизації інноваційного інструментарію формування академічної культури майбутніх викладачів у ЗВО. Запропоновано комплекс інтерактивних форм і методів роботи (юридично-педагогічний квест «Академічний комплаєнс», дискусійний медіаклуб, метод філософсько-антропологічного моделювання «Воля до новизни», проєктна лабораторія «Дизайн прозорого оцінювання», тренінг «Академічна стійкість викладача» тощо). Визначено інституційні вектори модернізації вищої школи на засадах педагогіки партнерства та розбудови репутаційного освітньо-наукового бренду викладача закладу вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : програма IX Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 травня 2026 року / уклад. О. С. Семеног. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2026. 56 с.

2. Батечко Н., Михайліченко М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. *Освітологія*. 2019. № 8. С. 26–33.

3. Букач М. М., Жело Х. А. Академічна чесність як основа становлення майбутнього науковця. *Наукові праці. Педагогіка*. 2016. Вип. 269 (257).

4. Гвоздецька Б. Феномен академічної недоброчесності у закладах вищої освіти України та закордоном: чинники та прояви. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 45–51.

5. Закон України «Про академічну доброчесність» (прийнятий 18.12.2025 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> (дата звернення 25.05.2026)

6. Кобрин Н. Плагіат не має терміну давності (Василенко М. «Іван Франко: Поступ Ідеї»). *Українська літературна компаративістика*. 2018. Вип. 12. С. 112–120.

7. Ковальчук О., Потапюк Л. Забезпечення академічної чесності у закордонних вищих навчальних закладах шляхом формування нової академічної культури. *Порівняльна педагогіка*. 2017. № 3. С. 67–75.

8. Михайлова Т. Плагіат, недогляд чи «науковці мислять однаково»? *Слово і Час*. 2019. № 5. С. 34–42.

9. Олефіренко Т., Попова Л. Формування трансверсальних компетентностей у процесі становлення професійної ідентичності майбутнього педагога *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2022. № 99. С. 45–51. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-99-7>

10. Попова Л.М. Еволюція терміна «трансверсальність» у сучасному науковому просторі: зарубіжний досвід. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2022. № 99. С. 52–57 DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-99-8>

11. Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо забезпечення академічної доброчесності. Київ : НАЗЯВО, 2020. С. 1.

12. Рижко О. Експансія плагіату як перверсивне розуміння права на творчість. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. Т. 74. С. 5–14.

13. Романова І. Формування культури академічної доброчесності майбутніх соціальних працівників і педагогів. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2021. № 1. С. 55–62.

14. Семеног О.М., Попова О.А., Кондрицька О. І. Трансверсальні компетентності у вимірах партнерської взаємодії: викладач і здобувач вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2021 Вип. 1(3), С. 111–120. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.17>

15. Сопова Д. Роль академічної чесності як складової феномену університетської освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців. *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 56–63.

16. Сопова К. Методи виявлення плагіату в наукових публікаціях: судово-експертна практика. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 23. С. 140–152.
17. Сорочинська Т. Академічна стійкість сучасного педагога як основа забезпечення якості освіти в умовах екзистенційних викликів. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2026. Вип. 6. С. 243–249. <https://doi.org/10.35619/pse.vi6.169>
18. Тицька Я. Академічна доброчесність та академічна відповідальність у забезпеченні якості освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 211–215.
19. Хамітов Н. Воля до наукової новизни як умова неможливості плагіату. *Філософська думка*. 2020. № 2. С. 18–25.
20. Хвердохліб Т. Академічна доброчесність як складник громадянського виховання здобувачів вищої та загальної середньої освіти. *Новий колегіум*. 2022. № 2. С. 41–48.
21. Шишка Р. Плагіат як національна проблема сучасної науки та освіти. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2021. № 6. С. 12–19.

Information about the author:

Kirdan Olena Leonidivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Acting Head of the Department of Pedagogy
and Educational Management,
Uman National University
28, Sadova str., Uman, 20308, Ukraine